

Anka Fauth

Als de uil van Minerva uitvliegt

Tien praktische filosofen aan het woord

ISVW UITGEVERS

Anka Fauth

Als de uil van Minerva uitvliegt

Tien praktische filosofen aan het woord

ISVW UITGEVERS

Vragen

De hele dag kan ik aan
niets anders denken,
elke nacht vraag ik mezelf af:
waar kom ik vandaan en
wat moet ik doen?
Ik zou het echt niet weten.
Mijn ziel komt van een andere wereld,
dat weet ik zeker.
Even zeker als ik voel,
dat ik daar ook eindigen zal.

[...]

Ondertussen ben ik als een vogel
van verre oorden, gekooid in den vreemde.
De dag breekt aan dat ik uitvlieg,
maar met wiens oren hoor ik mijn eigen stem?
Wie spreekt met mijn mond?
Wie ziet met mijn ogen?
Wat is de ziel?

Het zijn vragen die blijven komen.
Zelfs de schim van een antwoord
zou me al verlossen
uit deze kerker vol dronkaards.
Ik kwam hier niet uit vrije wil;
zomaar weggaan lukt me niet.
Degene die me hier heeft gebracht,
zal me ook thuis moeten brengen.

[...]

Djelal al-din Rumi (1207-1273)

Inhoud

Inleiding	7
Miriam van Reijen <i>‘Ik doe wat ik wil; de weg is mijn doel’</i>	11
Jan Flaming <i>‘Ik ben in betrekkingen en voel me betrokken bij al wat is’</i>	27
Dries Boele <i>‘Creativiteit en passie voor waarheid’</i>	43
Marlou van Paridon <i>‘Verlangen als drijfveer voor scheppen – fundament voor het leven’</i>	63
Ed Weijers <i>‘Met een krijtje in de rug geboren’</i>	75
Dick Kleinlugtenbelt <i>‘Onderzoek je eigen leven, raak bevriend met jezelf en leer dan te leven vanuit jezelf’</i>	89
André de Vries <i>‘Ik ben een puzzelaar’</i>	101
Rogier Huffnagel <i>‘Brug tussen westerse en oosterse wijsbegeerte’</i>	117

Eite Veening <i>'Ik ben makelaar in ideeënwoningen'</i>	131
Kristof Van Rossem <i>'Wat ik van anderen vraag, moet ik ook voortdurend voorleven en doen'</i>	145
Nawoord <i>door Erno Eskens</i>	157
Literatuurlijst	165

Inleiding

*Alwetendheid werkt verstikkend
twijfel doet leven!*

Hegels uitspraak ‘De uil van Minerva begint pas bij het aanbreken van de avondschemering haar vlucht’ kunnen we zo opvatten dat we bij het invallen van de ‘avondschemering van ons leven’ de verdieping zoeken. Maar ook zo dat denkers echt beginnen te begrijpen hoe de wereld in elkaar zit wanneer een tijdperk voorbij is en zij gelegenheid hebben gehad om uitvoerig te reflecteren op wat is geweest.

Ik vind het belangrijk om de uil al te laten uitvliegen bij het gloren van de dageraad en pleit voor het zo vroeg mogelijk beginnen aan filosofie en filosoferen. Zo ben ik het volledig eens met Epicurus als hij zegt in een briefwisseling: ‘Laat niemand wanneer hij jong is het beoefenen van de filosofie uitstellen en laat ook niemand wanneer hij oud is filosoferen moe zijn. Wie beweert dat de tijd om te filosoferen nog niet is aangebroken, of dat deze tijd al achter hem ligt, is als iemand die zegt dat het nog geen tijd is voor geluk of dat die tijd al voorbij is.’

De uil van Minerva vloog voor mij al vroeg uit, in de betekenis van liefde voor wijsheid. Al in mijn jeugd bekeek ik de wereld in verwondering en raakte ik gefascineerd door filosofie en filosoferen. In mijn zoektocht naar kennisbronnen stuitte ik in 2003 op de Internationale School voor Wijsbegeerte (ISVW), een cursusinstituut, opgericht in 1916 door Frederik van Eeden c.s. Na enkele jaren interessante cursussen genoten te hebben sloot ik mij aan als Vriend van de Vereniging Vrienden van de ISVW en daarna kwam ik in het bestuur van die vereniging, waar mij de portefeuille communicatie en redactie van het verenigingsblad werd toebedeeld. In die hoedanigheid voerde ik gesprekken met filosofen – allen docent bij de ISVW – die filosofie in praktijk brengen. Daarvan deed ik verslag in de rubriek ‘In gesprek met...’ van het *Vriendenmagazine*.

Een aantal van deze gesprekken, aangevuld met vraaggesprekken die niet eerder zijn gepubliceerd, vormt de basis van dit boek. Mijn doel was toen vooral de Vrienden kennis te laten maken met docenten, van wie sommigen zelf bij de ISVW als cursist hun entree hebben gemaakt. De lezers leerden niet alleen het gedachtegoed van deze filosofen kennen, maar konden ook zien hoe filosofie praktisch gestalte krijgt. Nu wil ik u, lezer, met dit boek aanleiding geven om filosofie toe te laten in uw leven. Ik hoop dat dit boek u liefde voor wijsheid brengt en daarmee geluk.

De gesprekken bevatten vragen naar de betekenis van filosofie, de waarde daarvan voor de samenleving en een levensmotto of boodschap van de denker. Vragen naar de toepassing van ‘academische filosofie’ in de praktijk. Alle geïnterviewden staan ‘op de markt’, zoals hun voorganger Socrates, aan wie ze zich bijna allemaal schatplichtig voelen. Ze zijn het erover eens dat de wijze van vragen stellen van Socrates leidt tot visieontwikkeling, een systematisch leren uit ervaring, een uitgesteld oordelen en gezamenlijk in dialoog gaan waarin denken en handelen worden onderzocht. Kritisch denken, helder formuleren wat je bedoelt, doorvragen tot op het bot, goed luisteren en op een juiste wijze argumenteren. Het socratisch gesprek wordt zo een onderzoek naar de waarheid van ervaringen die deelnemers inbrengen.

De laatste vraag van de gesprekken luidde: ‘Waarover en hoe moeten we denken en wat moeten we vooral doen met het oog op de plaats van filosofie over vijftientig, vijftig of honderd jaar? Wat zal er de komende tijd op onze agenda komen te staan? De antwoorden hierop treft u aan in de vorm van essays. De gedachte die ten grondslag ligt aan de ‘toekomstvraag’ is vooral het honderdjarig bestaan van de ISVW in 2016. Honderd jaar vooruit denken is een niet-geringe opdracht en behoorlijk hypothetisch. Wij kunnen weliswaar een beeld van de toekomst hebben, maar hebben wij ook de toekomst? Wij leven in het heden en van daaruit zijn we gericht op verleden en toekomst. Vanuit dit heden wordt als het ware een intentionele boog gericht op wat is geweest en op wat nog komen gaat. Alle belangrijke ervaringen waarop we onze aandacht richten komen onder die boog samen en we brengen die in verbinding met elkaar.

Uiteindelijk leverde de vraag een scala op aan opvattingen van ‘de toekomst’; in hun verhalen herkennen we de denkers.

Heel verfrissend en van een andere insteek is het verhaal, opgebouwd als metafoor, van Eite Veening, die zich het ‘familiebegrip’ liet aanreiken door de filosoof Wittgenstein. Wittgenstein gebruikt dit begrip als er van ‘iets’ – in dit geval ‘de’ filosofie – geen kern of constante is aan te duiden. Er is dan wel een grens met iets anders en binnen die grens is iets een familie te noemen. Typerend voor Wittgenstein is ook zijn uitspraak ‘De grenzen van het denkbare kunnen alleen in de taal getrokken worden’. ‘De’ filosofie bestaat niet, evenals ‘de’ mens niet bestaat. ‘Wat is de mens?’, een vraag uit het interview, wordt door Veening beantwoord met: ‘Dat is een foute vraag, een vraag naar de essentie van een abstractie.’

Anderen geven aan dat zij liever niet uitgaan van thema’s die op een agenda moeten komen te staan, maar dat het vooral gaat over de wijze waarop gefilosofeerd wordt en gaat worden. Wat geeft ons Dries Boele te denken, wanneer hij pleit voor ‘filosofie als wijsbegeerte’? ‘Filosofie heeft alleen toekomst wanneer zij weer wijsbegeerte wordt’, betoogt hij. ‘Zo niet, dan verliest filosofie haar hart en zal verwateren, verworden tot entertainment of gereduceerd worden tot hulpwetenschap.’

Van een andere orde is het essay van Rogier Huffnagel, die in zijn denken een brug slaat tussen de westerse en oosterse filosofie. Hij eindigt zijn verhaal met de zin: ‘De toekomst van de filosofie ligt besloten in mijn mogelijkheid om mijzelf te ervaren, mijn plek in te nemen in de wereld en mij liefdevol te verbinden met mijn medemens!’

In zijn nawoord geeft Erno Eskens, programmadirecteur van de ISVW, ook zijn visie op de toekomst van filosofie.

Zelf vraag ik me af wat het zou brengen als ten minste driekwart van onze wereldbevolking meer gaat nadenken, met argumenten zou komen, zich bewuster wordt van de consequenties van ons handelen, meer wijsheid toont. Volgens mij zou de wereld er veel beter uitzien. Er zou meer medemenselijkheid, liefde en vrede zijn. Daarvoor zou de uil van Minerva best wat eerder mogen uitvliegen dan volgens Hegel, dat ben ik helemaal met Epicurus eens!

Anka Fauth

Dr. Miriam van Reijen beoefent allerlei manieren van praktische filosofie. Aan de ISVW geeft zij meerdere cursussen, waaronder – in 2017 voor de zevende keer – de basisopleiding ‘Filosofie in de praktijk’. Zij is bestuurslid van de Vereniging Het Spinozahuis.

‘Ik doe wat ik wil; de weg is mijn doel’

Miriam van Reijen en ik hebben afgesproken bij haar thuis in Breda. Zij woont, na haar terugkeer in Nederland vanuit Nicaragua, in het huis waarin haar oma woonde. Wat mij onmiddellijk trof, is de overweldigende hoeveelheid boeken die de wanden beslaan van haar woonkamer. Tussen die boeken gezeten voerden wij een boeiend gesprek.

Miriam, je doceert aan de ISVW, waarom doe je dat?

Ik ben een echte docent. Ik wil uitleggen wat iets is, waar het over gaat, wat de oorzaak is van iets. Ik wil dat de mensen het begrijpen, maar ik wil niet overtuigen. Pas als je begrijpt wat ik uitleg, kun je er een mening over hebben. Ik ben erachter gekomen dat ik het leuker vind om les te geven aan een beroepsopleiding, bijvoorbeeld aan maatschappelijk werkers, of artsen, dan aan studenten filosofie. De volwassenen die een beroepsopleiding volgen, zeker in het ‘tweedekansonderwijs’, kun je wat meegeven. Hun leven kan erdoor veranderen. Je ‘doet’ met die mensen filosofie. Aan studenten filosofie geef je meer geschiedenis.

Sinds de jaren tachtig timmeren praktische filosofen aan de weg. Anka Fauth sprak met een tiental van hen die actief zijn bij de Internationale School voor Wijsbegeerte. Het boek geeft een mooi overzicht hoe de filosofie ook buiten de universiteit tot bloei is gekomen. De gesprekken gaan over het socratisch gesprek, over levenskunst, de filosofische praktijk, filosoferen met kinderen, de betekenis van filosofie en veel meer. De denkers leggen uit hoe de filosofie zich verhoudt tot de wetenschap en beantwoorden de grote vragen van Immanuel Kant: wat kan ik weten, wat moet ik doen en wat mag ik hopen? Ten slotte geven de filosofen in een essay hun visie op de toekomst van de filosofie.

De antwoorden komen van de volgende filosofen: Miriam van Reijen, Jan Flaming, Dries Boele, Marlou van Paridon, Dick Kleinlugtenbelt, Ed Weijers, Rogier Huffnagel, André de Vries, Eite Veening en Kristof van Rossem.

